

УДК 327.100

М. Фесенко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб.
Державна установа "Інститут всесвітньої історії НАН України", Київ

ГЛОБАЛЬНЕ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ПРОВІДНИХ АКТОРІВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

В статті розкривається зміст і сутність феномену стратегічного партнерства. Представлено різні погляди вчених та наукових шкіл щодо теоретико-методологічних засад стратегічного партнерства провідних акторів міжнародної системи на глобальному рівні. Показано, що стратегічне партнерство залишається маловивченим, але терміном, що широко використовується. Аргументовано, що стратегічне партнерство в міжнародних відносинах розуміється як довгострокове взаємовигідне співробітництво рівноправних суб'єктів міжнародних відносин для вирішення найважливіших завдань.

Ключові слова: стратегічне партнерство, міжнародна система, інтеграція, співробітництво, суб'єкти міжнародних відносин, держава, світовий порядок.

Сьогодні характер і зміст інтеграційних процесів у світі потенційно вибудовуються як відносини стратегічного партнерства і союзництва, особливо, в контексті змін геополітичної ситуації в міжнародній системі і розвитку загального комплексу міждержавних відносин у ній. На глобальному рівні інтеграційні процеси з причини перерозподілу світових сил і міжнародного протистояння, що зростає набувають особливого значення. Інтеграція міцно присутня у структурі відносин суб'єктів міжнародних відносин, в ролі яких виступають як окремі суверенні держави, так і різні об'єднання, що складають групи і блоки країн. При цьому складається нестандартна або навіть парадоксальна ситуація, коли політичні суб'єкти інтеграції, з одного боку, заявляють про розбудову та посилення між собою відносин взаємовигідного співробітництва, а з іншого – інтеграція в їх практичних діях лише потенційно може знайти значення відносин стратегічного партнерства і союзництва.

У контексті змін геополітичної ситуації в світі та окремих регіонах, стають політично важливими передумови й умови тих чи інших політичних альянсів, їх явні та приховані наміри й інтереси. На регіональному рівні проблемне поле відносин багатостороннього та двостороннього політичного й економічного зближення в режимі реального часу відчуває серйозний вплив динаміки нормативно-правового та інституційного процесу розвитку взаємодії в рамках регіональних організацій співробітництва. Динаміка їх розвитку, яка має не тільки поступальний, але й часто суперечливий характер, актуалізує проблему вибору державами-учасницями регіональних інтеграційних моделей регіоналізму [1].

Відносини стратегічного партнерства є одним з важливих інструментів зовнішньої політики, який дедалі ширше використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, оскільки дозволяє підвищити результативність їх дій на міжнародній арені. Довгострокове, випробуване часом, партнерство стає гнучким механізмом взаємодії країн, об'єднаних навколо вирішення стратегічних завдань для реалізації власних національних інтересів і підвищення рівня стабільності у світі. Випробування міцності стратегічних відносин відбувається в умовах поглиблення глобальної й регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту та природні ресурси на тлі наростання негативних тенденцій у міжнародній системі. Перерозподіл міжнародного балансу сил, стрімкий розвиток нових глобальних потуг створюють додаткові виклики для консолідації країн-партнерів і водночас створюють можливості для появи нових конфігурацій міжнародного партнерства [2].

Незважаючи на те, що термін "стратегічне партнерство" регулярно використовують політики і вчені, він не визначений ні в одному з офіційних документів, що ста-

новлять правову базу відносин сторін. Більш того, даний термін недостатньо вивчений науковим співтовариством, хоча часто використовується у наукових статтях. Слід зазначити, які риси відносин даний термін має на увазі. Стратегічне партнерство залишається маловивченим, але терміном, що широко використовується. Враховуючи той факт, що феномен стратегічного партнерства близький за значенням до феномену міжнародної регіональної інтеграції, вчені використовують термінологію і логіку таких інтеграційних теорій як теорія комунікації К. Дойча, неофункціоналізм Е. Хааса, міжурядовий підхід до інтеграції С. Хофмана. Значна увага стратегічному партнерству як феномену приділяється у працях таких західних дослідників, як Б. Лідделл Харт, В. Муррей та М. Гріслі, Дж. М. Колінз. Серед представників російської політологічної думки необхідно виокремити таких вчених, як В. Ананічук, А. Володимирів, Т. Мозель, П. Циганков. Серед українських вчених виокремлюються такі дослідники, як І. Жовква, Е. Лисицин, Г. Перепилиця, О. Разумков, А. Козирев, Б. Тарасюк, І. Погорська, Є. Макаренко, С. Толстов, В. Шамраєва, Л. Чекаленко.

Серед зарубіжних дослідників стратегічного аналізу та планування в глобальній політиці слід виокремити Д. В. Дрезнера [3], М. Флорнея, Ш. Брімлея [4], А. Фрідберга [5], С. Гантінгтона [6]. Стратегічному аналізу та плануванню серед російських авторів присвячені наукові праці А. А. Кокошина [7], Е. Н. Ожиганова [8], О. Г. Столетова [9], Д. Е. Слізовського. Вивченню впливу внутрішнього науково-експертного співтовариства на формування зовнішньої політики держави присвячені дослідження І. А. Істоміна [10], Д. А. Ланко [11], Дж. Курланчика [12]. Звернення до даних досліджень дозволило скласти уявлення про основні етапи стратегічного планування на міжнародно-політичному рівні.

У числі зарубіжних досліджень міжнародно-політичних стратегій слід назвати роботи Дж. Модельського, Дж. Ная, Н. Дж. Спайкмена [13], 36. Бжезінського [14], Р. Хааса, Дж. Айкенбері [15], Е. Нордлінгера [16], Б. Позена, А. Роса [17], Р. Арта [18], А. Гольштейна [19], Р. У. Міда [20], Е. Бацевіча [21], М. Уорнера [22], Дж. Стівенсона [23], Х. Брандса [24], Г. Гарта [25], Р. Кагана [26], М. Младеновича [27], А. А. Пляцинського [28] та інших. Серед російських дослідників феномена стратегій стосовно міжнародної та глобальної політики слід назвати Е. Я. Баталова [29], А. В. Радчука [30], А. Д. Богатурова [31], С. А. Сідоркіна [32], Т. А. Шаклейну [33], С. М. Рогова [34], В. А. Кременюка [35], О. А. Тимофєєва [36], А. В. Манойло [37], Е. О. Савченко [38]. Аналіз робіт даних дослідників дозволив автору скласти уявлення про існуючі типології міжнародно-політичних стратегій. Було встановлено, що міжнарод-

но-політичні стратегії можуть класифікуватися за рівнем реалізації, по цілях, по інструментальному оснащенню.

Глобальні стратегії, реалізовані акторами світової політики і міжнародних відносин, на думку російського дослідника Столетова О. Г., представляють собою певні "метастратегії". В рамках таких метастратегій інструментальні стратегії, до яких можна віднести так звані стратегії-засоби, цілком можуть реалізовуватися. Інструментальний характер стратегій такого роду може проявлятися по-різному. Тим не менш, в реальній політиці у співвідношенні з метастратегіями (глобальною стратегією) стратегії нижчого порядку виступають як тактичні дії [9, с. 31].

У метастратегії закладений основний задум, в рамках якого відбувається рефлексивне співвідношення глобальних цілей даного міжнародно-політичного актора, а також тих ресурсів та інструментів, якими володіє дана держава. На рівні ж стратегій нижчого порядку відбувається визначення більш приватних ресурсів і конструювання нових більш точкових інструментів, спрямованих на вирішення певних локальних завдань. Ще одна характерна риса глобальних стратегій полягає в тому, що останні можуть реалізовуватися в будь-якій точці земної кулі, яка представляє певне значення для фундаментальних національних інтересів держави. Тобто, глобальні стратегії – це стратегії планетарного рівня. У змістовному плані в ідеалі глобальна стратегія повинна враховувати всі основні виміри сучасної глобальної політики: геополітичне, дипломатичне, інформаційне, технологічне, економічне, кібернетичне, військове, наукове, освітнє тощо. На практиці далеко не завжди стратегія міжнародно-політичного актора є всебічно розвинена. Важливою особливістю глобальних стратегій, яку нам хотілося б підкреслити, є те, що дані стратегії спрямовані на утвердження певного світо порядку [9, с. 31].

Стратегії у світовій політиці реалізуються не абстрактними, а цілком конкретними міжнародними акторами. У зв'язку з цим відбувається адаптація загальних принципів стратегій до ресурсів, інструментів і цілям конкретної держави на певному історичному етапі її існування. У цьому плані представляється можливим вести мову про стратегію США в період президентства Б. Обама, стратегії Китаю в період головування Сі Цзіньпіна тощо.

Політологічний аналіз глобальної стратегії передбачає визначення стратегічного суб'єкта, здатного реалізувати стратегію глобального охоплення. Зауважимо, що проблема визначення суб'єктів, що здійснюють вироблення та реалізацію глобальних стратегій, незважаючи на велику кількість наукових дискусій з цього приводу сьогодні залишається не вирішеною. Однак, наразі констатуємо активізацію вчених щодо наукового вирішення цього питання. Одні групи дослідників доводять наявність "глобального керуючого класу", сформованого в планетарному масштабі і який приймає важливі рішення стратегічного масштабу. Інші дослідники визнають існування глобальних еліт, однак, розглядають існуючі формати комунікації цих еліт не "як інститути глобального прийняття стратегічних рішень, але як своєрідні майданчики узгодження позицій з певних тактичних питань" [9, с. 31].

При визначенні суб'єкта, що реалізовуватиме стратегію на глобальному рівні, базуємося на напрацьованих провідних наукових дисциплін – міжнародні відносини та світова політика. Реалістський підхід, спираючись на методологію рівневого аналізу, виходить з того, що ключовим міжнародним актором, здатним реалізувати глобальну стратегію, сьогодні продовжує зали-

шатися держава. У даному випадку мається на увазі не будь-яка держава, а держава, що володіє статусом великої держави. Насправді в сучасній міжнародній системі кількість таких держав, у разі якщо їх розглядати як автономних акторів, надзвичайно мало. В цілому зазначимо, що еволюція глобальних стратегій пов'язана з еволюцією суб'єктів глобальної політики, які їх здійснюють. Сучасні держави являють собою утворення, які істотно транснаціоналізовані. Багато з них трансформуються в транснаціоналізовані "країни-системи", які найактивнішим чином включені в наднаціональні процеси в економічній, інформаційній, фінансовій, соціальній, військовій та інших сферах [9, с. 32].

Крім впливових держав, на сучасному етапі в глобальній політиці істотну роль починають відігравати міждержавні об'єднання. Переважно йдеться про ті міждержавні об'єднання, які включають в свій склад провідні держави сучасного світу. У сучасному світі міжнародні об'єднання представлені міжнародними організаціями, а також міжнародними клубами. Такі клуби (наприклад, БРІКС, G-20) не володіють повним набором атрибутів, характерних для міжнародних організацій. У той же час їм властиві певна внутрішня стійкість, динаміка розвитку, спільні міжнародно-політичні дії. Деякі міжнародні клуби, такі, наприклад, як БРІКС вже сформували на своїй основі постійно діючі фінансово-економічні інститути, тим самим зробивши крок у бік свого перетворення в організацію [9, с. 32].

В цілому, під стратегічним партнерством в міжнародних відносинах розуміємо довгострокове взаємовигідне співробітництво рівноправних суб'єктів міжнародних відносин для вирішення важливих завдань. Для реалізації стратегічного партнерства необхідні такі умови, як: існування принципово важливих цілей, досягнення яких можливе лише при серйозній координації зусиль сторін у довгостроковій перспективі; єдине розуміння цілей і принципів розвитку стратегічного партнерства сторонами; існування актуальної правової бази партнерства, де закріплені зміст співробітництва і механізми його реалізації; існування усталених інституційних механізмів, за допомогою яких стратегічне партнерство реалізується; спільні цілі повинні переважати над розбіжностями, якщо такі є; збіг парадигми цінностей суспільно-політичного процесу обох сторін. Перешкоджати стратегічному партнерству можуть наступні фактори: різниця в підходах до будови політичної системи; негативні історичні стереотипи сприйняття партнера [39].

Сьогодні міжнародна регіональна інтеграція є однією з видів стратегічного партнерства, яка здійснюється через наднаціональну координацію. Стратегічне партнерство між регіонально близькими суб'єктами міжнародних відносин має дві загальні довгострокові цілі – вирішення економічних проблем за допомогою взаємовигідного співробітництва та запобігання геополітичних проблем за допомогою поєднання конкурентних переваг на світовій арені [39].

На думку української вченої В. Шамраєвої проблема визначення сутності компонентів стратегічного партнерства містить чимало нерозв'язаних моментів. Це пояснюється тим, що зовнішньополітичне партнерство, як і зовнішньополітична діяльність є багатограним та багатоплановим явищем, через що визначення поняття "стратегічне партнерство буде неповним". Слід також мати на увазі той факт, що сучасний світ змінюється дуже швидко, з'являються нові сфери і напрямки міждержавної взаємодії, які доповнюють зміст стратегічного партнерства.

Ця обставина також породжує низку протиріч відносно сутності стратегічного партнерства [40, с. 164].

На думку російської дослідниці О. Самойлової стратегічне партнерство – нова форма міждержавних політичних відносин, викликана необхідністю переходу від простої координації поточної політики до визначення перспективних і довгострокових напрямків співпраці. Партнерство полегшує вирішення економічних проблем співпраці, тому що базується на принципах добровільності, взаємовигідності, солідарної відповідальності і консенсусу у прийнятті рішень [4, с. 5].

На переконання української вченої Л. Чекаленко "стратегічне партнерство, є вищою сходинкою співробітництва порівняно зі звичайними відносинами. Зумовлена конкретними інтересами сторін, така співпраця стає можливою між тими партнерами, які не мають взаємних територіальних претензій, натомість наявна взаємна прихильність принципам територіальної недоторканності і непорушності кордонів. Це відносини партнерів, які мають схожі цінності і спільне коріння, національні інтереси, які визнають очевидність і необхідність тенденції динамічного зростання двостороннього товарообороту, поглиблення співпраці" [42, с. 201-202].

Держава, яка здійснює стратегічне партнерство з іншими суб'єктами міжнародного права, передбачає реалізацію своїх намірів, спираючись на широку підтримку партнера як у зовнішній, так і у внутрішньополітичній площині. Отже, стратегічне партнерство означає жорстку реалізацію взятих на себе зобов'язань, відповідальність за партнера. У характеристиці стратегічного партнерства не можемо погодитись із визначенням цього поняття лише як узгодження дій між державами на міжнародній арені. Стратегічне партнерство на двосторонньому рівні є основою для розвитку такого ж партнерства на багатосторонньому, що в результаті сприяє процесу формування стабільних союзів стратегічних партнерів, тобто союзів держав. Одним із прикладів такого партнерства, на нашу думку, можна розглядати НАТО і ЄС. Як свідчить практика, на союзах держав вибудовується система регіональної і врешті-решт глобальної безпеки. Переконливим прикладом стратегічного партнерства можуть слугувати відносини США із Західною Європою, де більшість західноєвропейців поки що не хочуть виводу американських військових із регіону [42, с. 201-202].

Для більшого розуміння термін "стратегічне партнерство" необхідно проаналізувати з точки зору значення назв слів. Слово "стратегія" має грецьке коріння і походить від латинського слова "strategia", що означає "майстерне керівництво" або "майстерне управління". Спочатку слово "стратегія" прийшло з військової сфери і передбачало, насамперед, вмиле керівництво військами протягом тривалого періоду часу, іншими словами, довгострокове планування військових дій. З плином часу термін "стратегія" перекочував з військової області в політику, тому що в політиці для досягнення успіху також потрібно провести розрахунок на тривалий період. В цьому контексті відомий вислів Карла фон Клаузевіца "війна є продовження політики іншими, насильницькими засобами" [43, с. 228] добре ілюструє зв'язок між професією політика і військового – обидва повинні бути хорошими стратегами, володіти вмінням передбачати події, планувати дії завчасно.

Ллумачний словник Ожегова дає кілька сучасних значень терміну "стратегія": "стратегія – це мистецтво керівництва громадською, політичною боротьбою", а також більш загальне визначення: "мистецтво планування керівництва, заснованого на правильних і дале-

косяжних прогнозах" [44, с. 19]. Мабуть, головний акцент можна поставити на те, що стратегія припускає планування на довгий період.

Термін "партнерство" в найзагальнішому сенсі можна визначити як "відносини між індивідами або групами, що характеризуються взаємним співробітництвом і відповідальністю для досягнення будь-якої мети" [45, с. 97]. Таке формулювання припускає, що сторони ведуть взаємовигідні відносини і несуть відповідальність за те, щоб їх вирішення узгоджувалися з інтересами партнера. Якщо поєднати визначення, дані вище, і перенести їх в область міжнародних відносин, то складається таке визначення стратегічного партнерства: довгострокове співробітництво на міжнародному рівні по великій кількості питань з метою отримання максимальних вигод для себе і партнера [46, с. 118-119].

Термін "стратегічне партнерство" часто фігурує в риторичній політиці багатьох держав. Цей термін використовується політиками тоді, коли потрібно підкреслити особливу значущість відносин або моменту, проте у кожному конкретному випадку політики мають на увазі під даним терміном різну ступінь пропрацьованості відносин та порядок денний. Основними критеріями стратегічного партнерства є: – взаємна зацікавленість партнерів у співпраці і велика кількість сфер для співпраці; принципово важливі стратегічні цілі, досягнення яких можливе лише при серйозній координації зусиль сторін; – довгостроковий характер відносин; правова база партнерства, де закріплено зміст співробітництва і механізми його реалізації; – існування усталених механізмів, за допомогою яких реалізується стратегічне партнерство; – здатність сторін враховувати інтереси один одного, йти на компроміси, підтримувати партнера, навіть якщо в цьому немає очевидної вигоди; – взаємна відмова від дискримінаційних та ультимативних дій щодо партнера; – загальні цінності, що лежать в основі політичної системи партнерів; – ефективність, яка має виражатися в тому, що результати партнерства повинні зачіпати не тільки політичні еліти, але й суспільство в цілому, стосуватися життя пересічних громадян [46, с. 118-119].

Безумовно, наведеними вище принципами список чинників, що впливають на стратегічне партнерство, не вичерпується. До нього, наприклад, також може віднести наявність спільного ворога. Відомо, що завжди легше об'єднуватися проти когось. В даному випадку стратегічне партнерство у військовій сфері стає синонімом терміна "військовий альянс", а інтересом, що підштовхує до зближення, є перемога в конфлікті зі спільним ворогом. В цілому в рамках нормативного підходу автором виявлено основні принципи для визначення підходу до цього терміну. З урахуванням такого підходу термін "стратегічне партнерство" можна трактувати як реалізацію довгострокової концепції співпраці, яка розроблена, щоб спільними зусиллями врахувати і реалізувати різноманітні інтереси обох сторін [46, с. 118-119].

Узагальнення міжнародного досвіду, позицій експертів і парламентаріїв дозволяє сформулювати умови і принципи встановлення відносин стратегічного партнерства. По-перше, це наявність принципово важливих для країн-партнерів стратегічних цілей, досягнення яких в рамках звичайної співпраці неможливо, але може бути здійснене лише шляхом виведення відносин на рівень стратегічного партнерства. Такими цілями можуть бути: забезпечення господарського комплексу життєво важливими ресурсами (енергетичними, товарними, фінансовими); забезпечення надійного і безпечного доступу до життєво важливих регіонів; спільне ви-

рішення проблем безпеки (протидія злочинності, нелегальній міграції, контрабанді зброї і наркотиків, агресивному сепаратизму, тероризму). По-друге, наявність спільних поглядів і підходів щодо ключових проблем міжнародної політики, глобального та регіонального розвитку. Стратегічне партнерство передбачає поглиблений розвиток міждержавних контактів як правило не в одній, а в декількох важливих сферах [47].

Суттю стратегічного партнерства є наявність такої міждержавної взаємодії, яка дозволяє партнерам, об'єднавши зусилля, досягти життєво важливих внутрішніх і зовнішньополітичних цілей. Стратегічна взаємодія – комплексна, вона охоплює кілька важливих сфер співробітництва і носить довгостроковий характер. Надійність стратегічного партнерства визначається взаємною готовністю сторін враховувати інтереси одного, наявністю дієвих механізмів реалізації співробітництва, дисциплінованістю партнерських відносин.

Серед ключових сфер стратегічного партнерства України можна виділити наступні – економічна, енергетична, сфера політики і сфера безпеки (військова). Ознаками важливості партнерства в економічній сфері можуть бути: значна частина країни-партнера в експорті / імпорті товарів і послуг, обсяг інвестицій, наявність великих спільних проектів у пріоритетних для країни галузях. Важливою є і структура торгівлі. Навряд чи можна вважати стратегічним партнером країну, в імпорті з якою (навіть при значному обсязі) переважає звичайний ширивжиток, який може виготовлятися і в Україні. Але якщо країна навіть у невеликих обсягах постачає нам новітні технології, сучасне обладнання – вона може бути віднесена до наших стратегічних партнерів. Важливий момент – можливість країни-партнера впливати на прийняття міжнародними організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ЄС) вигідних для України рішень [47].

Значимість партнерства в енергетичній сфері визначають: істотна частина країни партнера в експорті / імпорті енергоносіїв і послуг, обсяги інвестицій і кредитів, що спрямовуються на розвиток українського ПЕК, участь у великих міжнародних енергетичних проектах, можливість отримання нових технологій. При цьому враховується і необхідність диверсифікації джерел постачання енергоносіїв в Україну. Рівень важливості контактів у політичній сфері визначається в тому числі: можливостями держави-партнера істотно сприяти просуванню інтересів України на міжнародній арені, ставленням до України як до стратегічного партнера, рівнем розвитку співробітництва в контексті регіональної інтеграції. У військовій сфері стратегічне партнерство передбачає: надання Україні адекватної військової допомоги в разі агресії, або реальне сприяння зміцненню обороноздатності країни і створення умов, за яких Україна могла б власними силами локалізувати можливий військовий конфлікт [47].

Сьогодні між провідними державами існують розбіжності щодо конкретних шляхів вирішення проблем міжнародної безпеки, хоча з ключових питань досягається домовленість про співпрацю або стратегічне партнерство. "Від того, яким шляхом піде розвиток міжнародних взаємин по шляху співпраці або відродження загроз взаємного суперництва, залежить доля не лише окремої країни, а й світу в цілому. Деїдеологізація міжнародних відносин, пріоритет національних інтересів, розвиток відносин між економічно розвиненими і країнами, що розвиваються, науково-технічна революція, інтернаціоналізація виробництва, можливість ядерного омніцида, небезпека екологічної катастрофи, невиріше-

ність проблем третього світу сприяли зростанню інтеграційних процесів у науково-технічній та економічній сферах, розширенню зв'язків між не тільки урядовими, а й неурядовими організаціями".

Глобальність проблем національної та міжнародної безпеки стала причиною початку процесу демократизації, гуманізації та демілітаризації міжнародних відносин, готовності до компромісів на переговорах, народженню нового політичного мислення. І хоча поділ народів за національно-державними, геополітичними, цивілізаційними, релігійними та іншими ознаками зберігається, зростає розуміння взаємозв'язку і взаємозалежності процесів у світі, необхідності пошуку нових способів вирішення загальносвітових проблем.

Рубіж 1990-х рр. став періодом ентропії, нестабільності (а, отже, зростання конфліктності), формування нових центрів і прилеглих до них периферій. Для Заходу не стало вже спільного ворога СРСР, який служив об'єднуючим фактором у Східній Європі та на території колишнього СРСР. Через розпад політичних, ідеологічних і економічних структур, зростання націоналізму, територіальних претензій та релігійної нетерпимості зросла кількість воєнних конфліктів (Югославія, Грузія, Нагірний Карабах, Таджикистан, Молдова, з 2014 року Україна). У цих умовах відносна стійкість зберегла тільки євроатлантична цивілізація, очолювана Сполученими Штатами, що дозволило їм диктувати свої умови всьому світовому співтовариству. Початок XXI ст. це, з одного боку, хаотичність міжнародних відносин, які розвиваються як протиположна тенденція до раціоналізації і впорядкованості, а з іншого – раціональність, виявляється в прагненні Сполучених Штатів регулювати міжнародні відносини, керуючись власними уявленнями та інтересами [48].

На думку українського вченого І. Жовки, проблема встановлення закономірностей виникнення та розвитку специфічного інструмента зовнішньої політики України – стратегічного партнерства є доволі комплексною та багатовимірною. Динаміка загального об'єкту дослідження – зовнішньої політики України в умовах розвитку постбіполярної міжнародної системи створює потребу в надійних і адекватних засобах відображення основних тенденцій та закономірностей такої динаміки. У той же час існує потреба у виробленні концептуальних підходів до осмислення стратегічного партнерства, які б поєднали у собі теоретичне визначення, критерії та параметри стратегічного партнерства, а також основні принципи використання цього інструменту у дипломатичній практиці України [49].

На переконання І. Жовки, стратегічне партнерство – це особливий інструмент зовнішньої політики держави, використовуючи який вона узгоджує свої дії на міжнародній арені з іншими державами; взаємодія у використанні цього інструмента та збіг стратегічних національних інтересів двох чи більше держав у декількох сферах призводять до виникнення між ними особливого виду міждержавного співробітництва. У постбіполярній міжнародній системі стратегічне партнерство як особливий вид міждержавного співробітництва займає дедалі важливіше місце порівняно з іншими видами співробітництва, які засновані на об'єднанні проти спільного ворога або базуються лише на одній з вказаних сфер співробітництва [49].

Аналіз емпіричного досвіду існуючих відносин стратегічного партнерства між державами світу дозволяє виділити чотири основних моделі відносин стратегічного партнерства: – "представницьке стратегічне партнерство" – держава, яка є центром сили, встановлює

відносини партнерства у тому чи іншому регіоні з державою чи державами, які належним чином зможуть представляти та забезпечувати інтереси цього центру сили; – "стратегічне партнерство проти спільної загрози" – дві чи більше держави об'єднуються проти спільного ворога або спільної загрози, причому після зникнення або зменшення загрози партнерство продовжує функціонувати; – "тактичне партнерство заради стратегічних результатів" – партнерство держав, які намагаються приховати свої основні стратегічні інтереси шляхом акцентування уваги на другорядних тактичних інтересах як основі для партнерства; – "асиметричне стратегічне партнерство" – партнерство держав, які мають великий історичний досвід взаємовідносин та знаходяться в одному геополітичному регіоні, причому та зі сторін, яка в результаті історичного розвитку відносин досягла більше переваг виступає домінуючою у відносинах партнерства [49].

У своєму становленні як одного з основних інструментів зовнішньої політики України стратегічне партнерство пройшло три основних етапи: – на першому етапі (перша половина 1990-х років) у внутрішньополітичних актах України закладались підвалини використання цього інструмента в дипломатичній практиці України; – на другому етапі (друга половина 1990-х років) спостерігалось активне проголошення стратегічних партнерів (кількість яких, за різними оцінками, сягнула 20 держав); – на третьому етапі (після 2000 року) відбувалась опосередкована верифікація відносин стратегічного партнерства, коли результати практичної дипломатичної діяльності засвідчували належність тієї чи іншої держави до категорії стратегічних партнерів України [49].

Таким чином, фундаментальні міжнародно-політичні тенденції, що проявляють себе в кризі існуючої моделі глобалізації, зміні глобального міжнародно-політичного балансу, інформаційної революції та розвитку високих технологій, деградації існуючих міжнародно-правових режимів, еволюції неурядового інструментарію міжнародно-політичного впливу, підвищенні значення наукового та експертного знання в міжнародній політиці, розвитку інформаційних технологій і військових технологій, подальше загострення глобальних проблем і формування запиту на досягнення нової якості безпеки міжнародного співтовариства, сприяють еволюції глобальних стратегій лідерства на сучасному етапі. В рамках цієї еволюції відбувається трансформація ресурсів, інструментів і цілей глобальних стратегій. За таких умов виникають передумови формування стратегії лідерства якісно нового типу – стратегії "розумної сили" [9, с 32].

Отже, в результаті аналізу наукової літератури нами було встановлено, що існує досить велика кількість різновидів міжнародно-політичних стратегій, в рамках яких стратегії класифікуються за визначеними критеріями. Були визначені основні відмінні риси, характерні для глобальних стратегій. В узагальненому вигляді ці характеристики глобальних стратегій полягають у тому, що вони мають планетарне охоплення, тобто здійснюються стосовно всього міжнародного співтовариства. Реалізація глобальних стратегій відбувається на значних часових відрізках і охоплює всі основні виміри глобальної політики (геополітичні, дипломатичні, інформаційні, економічні, кібернетичні, військові, науково-освітні і т.д.). Глобальні стратегії мають у своїй основі певне перспективне бачення майбутнього світопорядку і спрямовані на його затвердження. В якості дійсних чи потенційних акторів глобальних стратегій ми розглядаємо сучасні провідні держави і міждержавні об'єднання.

Еволюція глобальних стратегій міжнародних акторів у світовій політиці відбувається під впливом різних факторів. До найбільш істотних факторів, що впливає на еволюцію владних стратегій на довгих історичних проміжках слід віднести систему принципів, що лежать в основі міжнародного порядку та міжнародного права, розвиток техніки і технологій, що використовуються в транснаціональній взаємодії, ступінь гостроти глобальних викликів і загроз, рівень складності прийнятих міжнародно-політичних рішень і потреби їх у інтелектуальному забезпеченні. Реалізовувати або претендувати на реалізацію повномасштабних глобальних стратегій в даний час може обмежена кількість держав. Міжнародні об'єднання здатні реалізовувати глобальні стратегії лише фрагментарно, в тій мірі, в якій на рівні об'єднань сформований механізм внутрішньої координації з відповідних питань глобальної політики.

Список використаних джерел

1. Баров С. А. Политические проблемы интеграции в центральной Азии : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пол. наук : спец. 23.00.04 "Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития" / С. А. Баров. – М., 2013.
2. Парахонський Б., Яворська Г. Стратегічне партнерство України. Аналітична записка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/>
3. Drezner D. W. Avoiding Trivia : The Role of Strategic Planning in American Foreign Policy // Brookings Institution Press. – May 5, 2009. – 190 p.
4. Floumoy M., Brimley S. Strategic Planning for National Security / M. Floumoy, S. Brimley // Joint Force Quarterly. – № 41 (2nd quarter 2006). – P. 126-138.
5. Friedberg A. Strengthening U.S. Strategic Planning // The Washington Quarterly. – №31 (Winter 2007-08). – P. 96-112.
6. Huntington S. Strategic Planning and the Political Process // Foreign Affairs. – Vol. 38. – No. 2 (Jan., 1960). – P. 285-299.
7. Кокошин А. А. О стратегическом планировании в политике / А. А. Кокошин. – М. : КомКнига, 2007. – 220 с.
8. Ожиганов Э. Н., Слизовский Д. Е. Теория и практика политического и стратегического анализа // Учеб. пособие. – М. : РУДН, 2008. – 148 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web-local.rudn.ru/web-local/uem/iop_pdf/211-Ozhiganov.pdf
9. Столетов О. Г. Стратегия "разумной силы" в политике глобального лидерства : диссертация на соискание ученой степени канд. полит. наук : спец. 23.00.04 "Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития" / О. Г. Столетов. М., 2014. – С.31. – 254 с.
10. Истомин И. А. Научное обеспечение внешней политики США : дисс. к.полит. н. / И. А. Истомин. – Москва, 2012. – 244 с.
11. Ланко Д. А. Региональный поход в формировании внешней политики и принятии внешнеполитических решений : сравнительный анализ российского и американского опыта : дисс. д.полит.н. / Д. А. Ланко. – Санкт-Петербург, 2011. – 399 с.
12. Kurlantzick J. Charm Offensive : How China's Soft Power is transforming the World / J. Kurlantzick // Yale University Press. – May 27, 2008. – 320 p.
13. Spykman N. J. America's Strategy in World Politics : The United States and the Balance of Power / N. J. Spykman // Harcourt, Brace and Comp, 1942. – 500 p.
14. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы / З. Бжезинский. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 254 с.
15. Ikenberry G. J. America's Imperial Ambition / G. J. Ikenberry // Foreign affairs. – Vol.81. – Number 5. – September/October, 2002. – P. 44 – 60. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-rohan.sdsu.edu/~rgibson/ikenberry.pdf>
16. Nordlinger E. A. Isolationism Reconfigured : American Foreign Policy for a New Century / E. A. Nordlinger // Princeton : Princeton University Press, 1995.
17. Posen B. R., Ross A. L. Competing Visions for US. Grand Strategy / Posen B. R., Ross A. L. // International Security. – Vol. 21. – No. 3. (Winter, 1996-1997). – P. 5-53.
18. Art R. America's Grand Strategy and World Politics / R. Art // Routledge, 2008. – 408 p.
19. Goldstein A. Rising to the Challenge: China's Grand Strategy and International Security / A. Goldstein / Stanford: Stanford University Press, 2005. – 288 p.
20. Mead W. R. Power, Terror, Peace, and War: America's Grand Strategy in a World at Risk / Mead W. R. // Vintage. – June 14, 2005. – 256 p.
21. Bacevich A. J. American Empire : The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy // Harvard University Press, 2002 – 302 p.

22. Warner M. A. New strategy for the new geopolitics // Public Interest. – Issue 153. – Fall 2003. – 94 p.
23. Stevenson J. Counter-terrorism : Containment and Beyond. – Routledge, 2005. – 120 p.
24. Brands H. Grand strategy and American policy // Scholars Strategy Networks, April, 2012. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.scholarsstrategynetwork.org/sites/default/files/ssn_key_findings_brands_on_grand_strategy.pdf.
25. Hart G. The Fourth Power : A Grand Strategy for the United States in the Twenty-First Century // Oxford University Press. – August 11, 2005. – 200 p.
26. Каран Р. Сила и слабость // Отечественные записки. – 2003. – №6. – С. 69-97. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2003/6/sila-i-slabost> (дата обращения: 10.11.2014).
27. Младенович М. Военная стратегия в международных отношениях // "Свободная мысль – XXI : теоретический и политический журнал". – 2012. – №3/4. – С.5 – 14. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/svobodnaya_misl/3-4-2012/01.pdf
28. Плащинский А. А. США на пути к мировому лидерству: итоги и уроки для нового столетия / А. А. Плащинский // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2002. – №3. – С. 61-67. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/29203/1/2002_3_JILIR_plashchinsky_r.pdf
29. Баталов Э. Я. Мировое развитие и мировой порядок. Анализ современных американских концепций. – М.: Росспэн 2005. – 376 с.
30. Радчук А. В. Большая ядерная игра в XXI веке: разоружение или война? // Индекс безопасности. / А. В. Радчук. – 2010. – №1 (92). – Т.16. – С.21 – 48.
31. Богатуров А. Д. "Стратегия разравнивания" в международных отношениях и внешней политике США / А. Д. Богатуров // Мировая экономика и международные отношения. – №2, 2001. – С. 20-29.
32. Сидоркин, С.А. Геополитические стратегии России и США. Сравнительный анализ: 1989-2009 гг. [Текст]: дисс.... канд. полит. наук: 23.00.04 / С.А. Сидоркин. – Москва, 2009. – 203 с.
33. Шаклеина Т. А. Мировой порядок в XXI веке. Эволюция глобальной стратегии США (2001-2011) / Т. А. Шаклеина // Вестник Московского Университета. Серия: Международные отношения и мировая политика. Серия 25. – 2011. – №3. – С. 35-58.
34. Рогов С. М. Американское лидерство в многополярном мире. Основы "Стратегии национальной безопасности" администрации Обама [Электронный ресурс] / С. М. Рогов // Центр Азия. – 14.06.2010. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1276462800>.
35. Кременюк В. А. Внешняя политика президента Б. Обамы : поиски выхода из кризиса / В. А. Кременюк // США-Канада. Экономика, политика, культура. – 2011. – №6. – июнь. – С.3-20. – 91.190.232.206:8080/period11/SHA.../SHA-KANADA_11_06.doc
36. Timofeyev O. A. The United States : seeking a new strategy in the Asia-Pacific Region [Электронный ресурс] / О. А. Timofeyev // Far eastern affairs. – No. 3, 2013. – Режим доступа: http://www.eastviewpress.com/Files/FEA_FROM_THE_ARCHIVES_No.3_2013.pdf (дата обращения: 16.11.2014).
37. Манойло А.В. Роль стратегий управляемого хаоса в формировании нового миропорядка // Право и политика. / А.В. Манойло – 2014. – №5. – С. 638 – 651.
38. Савченко Евгений Олегович. Имперский характер внешней политики США : диссертация... кандидата политических наук : 23.00.04 / Савченко Евгений Олегович; [Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова]. – Москва, 2010. – 229 с.: ил. РГБ ОД, 61 10-23/204.
39. Новиков И. А. Отношения России и Европейского союза: проблемы и факторы развития стратегического партнерства : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.04 "Политические проблемы международных отношений глобального и регионального развития [Электронный ресурс] / И. А. Новиков. – Санкт-Петербург, 2011. – Режим доступа: <http://www.disserscat.com/content/otnosheniya-rossii-i-evropeiskogo-soyuza-problemy-i-factory-razvitiya-strategicheskogo-partn>
40. Шамраева В. М. Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики держави (історіографія проблеми) / В. М. Шамраєва. // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – С. 154-164. – С. 164.
41. Самойлова Е. С. Экономическое сотрудничество России с Китаем в XXI веке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экономич. наук: спец. 08.00.14 – "Мировая экономика" / Е.С. Самойлова. – Москва, 2011. – 22 с.
42. Чекаленко Л. Зовнішня політика України [Текст] : підручник для студентів
43. вищих навчальних закладів / Л.Д.Чекаленко. – К. : Либідь, 2006. – С. 201-202.
44. Клаузевиц, К. фон. О войне : в 2 т. / К. фон Клаузевиц. – Т. I. – М. : Римис, 2009. – 336 с.
45. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Оникс, 2008. – 736 с.
46. The American Heritage Dictionary of the English Language. – 4th ed. – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 2000. – 2112 p.
47. Новиков И. А. Стратегическое партнерство как феномен международной политики (анализ отношений Россия – Евросоюз) / И. А. Новиков // Вестник Волгоградского государственного университета. – Серия 4 : История. Регионоведение. Международные отношения. – Выпуск № 1, 2010. – С.118-119. – С.117-124.
48. Пашков М. Реалии и перспективы стратегического партнерства [Электронный ресурс] / Михайло Пашков / Центр Розумкова. – 02.12.2000. – Режим доступа: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=104
49. Солянова М. В. Американские концепции полицентричного мира – [Электронный ресурс] / М. В. Солянова // Россия и Америка в XXI веке. – №1, 2011. – Режим доступа : <http://www.rusus.ru/?act=read&id=232>
50. Жовква І. І. Стратегічне партнерство у зовнішній політиці України : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спеціальність 23.00.04. "Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку" [Електронний ресурс] / І. І. Жовква – Режим доступу: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/247/251/12428.html>

Надійшла до редколегії 07.11.15

М. Фесенко, канд. полит. наук, ст. науч. сотр.

Государственное учреждение "Институт всемирной истории НАН Украины", Киев, Украина

ГЛОБАЛЬНОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО ВЕДУЩИХ АКТОРОВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В статье раскрывается содержание и сущность феномена стратегического партнерства. Представлены различные взгляды ученых и научных школ относительно теоретико-методологических основ стратегического партнерства ведущих акторов международной системы на глобальном уровне. Показано, что стратегическое партнерство остается малоизученным, но термином, который широко используется. Аргументировано, что стратегическое партнерство в международных отношениях понимается как долгосрочное взаимовыгодное сотрудничество равноправных субъектов международных отношений для решения важнейших задач.

Ключевые слова: стратегическое партнерство, международная система, интеграция, сотрудничество, субъекты международных отношений, государство, мировой порядок.

M. Fesenko, PhD in Politics, Senior Research Fellow
SI "Institute of World History of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine

GLOBAL STRATEGIC PARTNERSHIP OF THE LEADING ACTORS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL DIMENSION

The article reveals the meaning and essence of the phenomenon of strategic partnership. Presents different views of scientists and scientific schools on theoretical and methodological foundations of strategic partnership between the leading actors of the international system at the global level are presented. It is shown that the strategic partnership remains little known, but a term that is widely used. It is argued that the strategic partnership in international relations is understood as a long-term mutually beneficial cooperation of equal subjects of international relations to solve major problems.

Keywords: strategic partnership, international system integration, cooperation in international relations, state, world order.